

MUINAINEN BJARMALAND.

Kirj. A. M. TALLGREN.

Skandinaviesten sadustojen merkilliset kertomukset mahtavasta ja rikkaasta Bjarman valtakunnasta »Vina»-joen suulla ovat meidän maassa enemmän tai vähemmän tunnettuja sen vuoksi että Topelius on niistä selkoa tehnyt Maammekirjassaan ja historiankirjoittajamme Suomen historioissaan. Bjarmalaisia näet pidetään Suomen suvun kansoina, ja heidän tarumaisen kimmeltelevä muinaisuutensa satukudonnaisten takaa luo hohtoa ja mainetta koko Suomen heimolle.

Varhaisimmat tiedot bjarmalaisista on meillä Alfred Suuren anglosaksilaisessa maantieteessä Ottarin tunnetussa matkakertomuksessa. Ei tosin ole aivan varma, onko siinä esitetty bjarmien satama sama kuin myöhempien tarinoiden Vinajoen suu, mutta joka tapauksessa puhutaan siinä bjarmeista, »beormeista», ja itse selonteko on selvempi ja maantieteellisesti suurpiirteisen tarkka, verrattuna myöhempien satujen häilyviin ja fantastisiin tiedonantoihin.

Vaikkakin Ottarin kertomus on tuttu, täytyy sen erikoiseen tärkeyteen nähden tässä esittää sen pääpiirteet.

Ottar, joka itse asui Halogalannissa Keski-Norjassa, oli oman kertomuksensa mukaan »kaikista norjalaisista» kauvimpana pohjoisessa. Ylempänä oli asumaton erämaa, jossa liikuskeli vain finnejä kalastusta ja metsänkäyntiä varten. — Kerran halutti Ottaria saada selkoa siitä, minkälaisia ihmisiä asui erämaan takana, ja hän lähti senvuoksi aluksellaan purjehtimaan pohjoista kohti, ranta aina oikealla kädellä, ja kuudessa päivässä saapui hän paikalle, jossa ranta alkoi kääntyä itään. WNW tuulella purjehti hän täältä neljässä päivässä niemelle, jossa ranta kääntyi suoraan etelään,

ja täältä viidessä päivässä erään joen suulle, jossa hän ensi kerran koko matkallaan tapasi asutusta. Asukasten kanssa tuntuu hän pystyneen puhumaan, sillä niiden, beormien, s. o. bjarmien, kieli oli Ottarin mukaan miltei aivan sama kuin »finnien», joiden kieleen Ottar ilmeisesti oli perehtynyt kotiseudullaan, norjalais- ja finni-asutuksen rajalla.

Tässä tärkeimmät kohdat Ottarin kuuluisasta löytöretkikertomuksesta. Kartalla on sitä hyvin helppo seurata. Hän lähti liikkeelle kotoaan Ofoten vuonon pohjoispuolelta, n. 68¹/₂ ° pohj. lev. Seitsemäntenä päivänä oli hän saapunut Nordkapille, ja neljä päivää myöhemmin oli hän jossain paikassa, josta maa kääntyy suoraa etelään, mistä hän vihdoin 5:ssä päivässä saapui beormien maahan. Tämä paikka olisi kai lähinnä haettava jostain Kuolan niemimaan rannoilta.

Ottarin kertomus kuvastaa aikoja kahdeksannen sataluvun jälkipuoliskolla, n. v. 875 j. Kr. Paljo myöhemmät ovat ne tiedot, mitkä ovat meille säilyneet skandinavilaisessa sadustossa, jossa melko usein on Bjarmasta ja Bjarman retkistä puhe. Kuten mainittu, ovat kuitenkin nämä tiedot jotenkin epämääräisiä, ja tuntuu siltä kuin ei Bjarmaland olisi ollut mikään määrätty maa, vaan tuollainen yhtäläinen häälyvä nimitys kuin Skyytia tai Sarmatia tai Tule. Muutamia kertomuksia kuitenkin on, joissa tiedonannot selvemmin kohdistetaan johonkin erikoiseen maahan ja kansaan, ja tulee meidän kiinnittää niihin huomiota sikäli kun niissä on puhe alueesta pohjois-Norjasta itään.

Tunnetuin kaikista näistä taruista on kertomus Karlin ja hänen veljensä Gunnsteinin sekä Norjan Finmarkenin käskynhaltijan Torer Hundin retkestä Bjarmaan. Referoitakoon lyhyesti senkin sisältöä, sikäli kun se luo valoa nyt kyseessä olevaan seikkaan, Bjarmalandiin ja sen oloihin.

Olavi Pyhän aikaan v. 1026 lähtivät mainitut retkeilijät kahdella aluksella ja lukuisin miehistöin Bjarmaan kauppa- ja ryöstöretkelle nykyisen Tromsön kohdalta. Saavuttuaan perille (menomatkasta ei maantieteellisesti tehdä lähemmin selkoa) Vinajoen suulle, he jonkun aikaa harjoittivat asukasten kanssa vaihtokauppaa, saaden sopulin, näädän ja majavan nahkoja y. m. Kun heidän asukasten kanssa tekemänsä välirauha oli loppunut, purjehtivat he joen suulle, ja merelle saavuttuaan ryhtyivät he keskenään neuvottelemaan ryöstöstä. — Bjarmassa oli tapa, että rikkaat henkilöt kuoltuansa saivat mukaansa n. kolmanneksen entisestä

omaisuudestaan, joka tavallisesti kaivettiin maahan, usein erikoisiin paikkoihin. Tällaisen päättivät nyt norjalaiset ryöstää, sillä he tiesivät, että Vinajoen suulla oli uhriaitaus, jossa oli hyvin paljon juuri tuollaista uhrikultaa, vieläpä jumalan kuvakin, jota kutsuttiin »Jomaliksi.» He siis astuivat maihin, kulkiivat valtavan metsän läpi ja saapuivat uhriaitaukselle juuri kuin sitä suojelevia vartijoita muutettiin; johtajat kiipesivät puuaitauksen yli ja aukasivat tovereilleen portit, jolloin ryöstö alkoi. Norjalaiset saivat paljon kultaa ja hopeaa maakummuista, ja puisen jumalan polvilta hopeamaljan täynnä hopearahoja ja kaulalta paksun kaulaketjun. Ryöstön aiheuttama melu herätti kumminkin bjarmien huomiota, he hälyyttivät asukkaita, ja norjalaiset pääsivät töin tuskin suurine saaliineen pakoon. Noustuaan laivoihinsa he purjehtivat ensinnä paikkaan jonka nimi oli Gandvik, ja sen jälkeen Geirsveriin lähellä Nordkapia. — Matkan myöhemmät vaiheet voimme sivuuttaa.

Tässä kertomuksessa annetaan korkea kuva bjarmien rikkaudesta. Muissa skandinavisissa saduissa sitä myös painostetaan, ja Bjarman nimi niissä usein mainitaan. Mutta ne ovat melkein kaikki hyvin epävarmoja ja epäluotettavia, sekä ilmeisesti fantastisia, esim. Herraudin ja Bossen tarut. Viimeisen kerran esitetään Bjarman retki tapahtuneen v. 1222, jolloin Anders Skjaldarband ja Ivar Utvikistä ase kädessä hyökkäsivät sinne. Sen jälkeen emme skandinavisessa sadustossa kuule puhuttavan Bjarman vallasta. Ja samoihin aikoihin ovat sikäläiset lähteet kertoneet, miten osa bjarmeja oli tatarilaisten raivolta paennut Norjan kuninkaan turviin.

Kun muinaisen Bjarman merkityksen tutkimiseen juuri näillä saduilla on suuri sanontavalta, on meidän siis katsottava, mikä on suoranainen tulos niiden tiedoista. Näemme silloin, että meritse kulettaissa jonkun matkaa Nordkapista itään on n. k. viikinkikaudella asunut kansa, jota kutsutaan bjarmalaisiksi, että se on ollut rikas ja vaihtokauppaa harrastava kansa, että sen pääpaikka on ollut suuren joen suussa, että ylimmän voiman nimitys on Jomali, jota on palveltu tekemällä siitä erikoinen kuva, että kansan kieli oli samallaista kuin »finnien» pohjois-Norjassa, jos näet Ottarin kertomus kuvaa samaa Vinajoen suuta kuin skandinaviset sadut, ja vihdoin että viikingit katsoivat Bjarman-retkiä mainehikkaaksi teoksi.

Että Vinajoki olisi sama kuin nyk. Vienajoki, niin ovat tutkijat yleensä tahtoneet väittää. Ennenkuin sen vuoksi käymme pitem-

mälle, tulee meidän tarkastaa, mitä juuri näistä seuduista tunnetaan puheenaolevaan aikaan nähden. Tietomme perustuvat osaksi historiallisiin lähteisiin, osaksi esihistoriallisiin muistomerkkeihin.

Venäläinen kronikoitsija Nestor on tehnyt selkoa eri kansoista, jotka asuivat Venäjän valtakunnassa, ja sijoittaa pohjoiseen Savolotskaja Tschudj-kansan. Tämän kanssa joutuivat Novgorodilaiset jo hyvin aikaisin tekemisiin; ainakin v. 1032 on heikäläisiä siinä maassa liikuskellettu. He keräilivät siellä turkiksia, ja tuntuu kauppaa olleen erinomaisen tuottelias, koska he tekivät maahan useita retkiä ja laskivat sen asukkaat veronalaisikseen, kunnes he vuorostaan saivat jättää valta-asemansa Moskovalaisille (v. 1471¹⁾). Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että »savolotskaja tschudj» ovat suomalaista heimoa, ja ennen kaikkea on Castrén yrittänyt selostaa heidän kansallisuuttaan ja kulttuuriasemaansa²⁾ tullen siihen käsitykseen että he ovat karjalaisia ja perustellen väitettään melko todenmukaisilla syillä (s. 54—55). Itse Vienajoella ja sen vesistöillä elää vielä lukuisia tarinoita valkosilmäisistä tschuudeista, ja näytetään heidän muinaisia muistomerkkejään, mutta itse tschuudikansa on hävinnyt, »noussut vuoriin», ja uudisasutus on kokonaan venäläistä. — Asiakirjat ovat köyhät, ja vähiin niin ollen perustuvat tietomme Arkangelin läänin keskiosien muinaisuudesta historiallisten tietojen ja viittaustenkin nojalla. Mikään eriskummallisen rikas ja merkkillinen maa ei se kuitenkaan negatiivisten todistusten mukaan olisi ollut: novgorodilaiset eivät koskaan puhu sikäläisistä aarteista, joita sinne kaupan kautta olisi kokoontunut, vain turkiksista.

Muinaistieteellisesti on alue varsin vähä tutkittua, vaikka kiinteitä muinaisjäänöksiä sieltä tunnetaan melkoinen määrä, valankin tschuudilaisia muinaislinnoja, joista venäläinen Jefimenko teoksessaan Savolotskaja Tschudj (Заволоцкая Чудь) antaa laajan luettelon. Lisäksi on niitä Arkangelin Tilastollisen toimiston v. 1888 toimittamassa painamattomassa luettelossa, josta Helsingin Historiallisessa Museossa on kopio. Näemme näitä muinaislinnoja, gorodistseja, keskittyneen lukuisasti pitkin Onega, Vaga, Suhona ja Pinega-jokien varsia, ennen kaikkea kahden ensimmäintun, ja yksityisiä sellaisia löytyy itse Vienan pää-joenkin varsilla sen suupuolella.³⁾

¹⁾ vrt. etenkin Sjögren, *Gesammelte Abhandlungen* s. 353 ja seur.

²⁾ *Nordiska resor och forskningar* V: 40—61.

³⁾ Kuvia ja pohjapiirroksia sellaisista, vrt. *Труды 1-го Арх. Съѣзда 1869 г.* Atlas lehdet.

Tschuudilaiskalmistoja mainitsee Jefimenko kansan kertomuksien mukaan joitakuuta samoilla seuduin kuin yllä olevat sekä lisäksi Kantalahden pohjassa ja parilla kohtaa Jäämeren rannalla. Kai-vauksia niillä ei ole toimitettu. Satunnaisia löytöjä on tullut Arkangelin museoon n. 60 vaskista riipushelyä — hanhikuviota, hevosenkenkiä ja pyöreitä rengassolkia, kellohelyjä, korvaputkia y. m. — jotka ovat museon luettelon mukaan »kaivetut maasta.» Vain kolmesta on tarkempi löytötieto: Blagovjestsenskin muinaislinna Vaga-joella Schenkurskin piirissä, mutta museon esineistä ei tiedetä, mitkä nuo 3 varsinaisesti ovat. Satunnaisia löytöjä ovat 6 Kemin piirikunnasta löydettyä hopearengasta. Ne ovat pyöreätä, latteata tai spiralipunonnaista hopeavarrasta, koristetut isketyin pilkku- tai kolmiosiraitin, sulkulaitos joko spiralisolmu, haka tai koukku. Yleisen tekotapansa puolesta voi ne varmuudella lukea 1000—1200-luvuille ja vierasperäisiksi, ehkä itämaiseksi kauppatavaraksi. Sen aikuisia ovat myös kaikki museon riipushelyt.

Samanaikuinen on myös asumakeskus Pinega-joella, Arkangelista n. 200 km. linnuntietä SE, mihinkä viime kesänä tutustuin. Joen oikealla puolella on tschuudilainen muinaislinna Vaimushen kylässä. Jyrkänne, jolla se sijaitsee, viettää äkkisuorana jokeen, jolta puolen sille on mahdoton päästä. Maan puolelle viettää se loivaan, ja on sillä puolen ollut maavalli, joka nyt on suurimmaksi osaksi tasotettu. Joki syö vuosittain maata, hävittäen sen lakea jo useampia kymmeniä neliömetrejä. — Jäljellä oleva laki on mustaa maata, hiiltä ja tuhkaa ja pieniä kiviä, jotka muodostavat uunipaikkoja; niiden joukossa on koristeettomia vääntöpyörien tehdyn saviastian palasia ja luita. — Aikaisemmin oli tullut näkyviin koko joukko ihmisluita, vähäinen rauta- ja jokunen luunuolenterä.

Joen toisella puolen vastapäätä Vaimushen kylää on joen suuntainen rantaa pitkin kulkeva maavalli, jonka taka novgorodilaiset leiriytyivät saapuessaan tschuudeja valloittamaan, kuten tarina kertoo. Vallin pituus on n. 140 metr. ja korkeus 2 metr. Että se on yhdenaikuinen goroditsen kanssa todistavat sieltä löytyneet saviastian palaset, mutta mikä merkitys sillä on, aivan tasaisella lakealla kun se sijaitsee, on mahdoton sanoa suuremmitta tutkimuksista.

Samalla puolella jokea kuin tämä valli, n. 400 mtr. ylempänä, on jälkiä hävitetyistä tschuudilaiskalmistosta, jonka kevättulvat

ovat melkein kokonaan tuhonneet, repien rikki maata kymmeniä metrejä leveältä. Kalmisto oli ollut ilman mitään ulkonaisia merkkejä tasaisella maalla — joten Castrén' n väite, että ne olisivat olleet kukkuloilla, ei pidä paikkaansa —, ja olivat vainajat haudatut polttamatta n. 1 mtr. syviin kuoppiin. Hautakuoppa oli täynnä poltettuja kiviä, nokista maata, saviastiankappaleita, joukossa eläinten luita, arv. uhripitojen jälkiä. Kertoivat löydetyn joka vuosi kevättulvien aikaan joukottain muinaiskaluja, lukuisia ketjuja ja riippeitä ja helyjä ja »pyöreitä koristettuja, kuparilevyjä», vieläpä »kultaisen rannerenkaan.» Tallella oli enää 2 helykoristetta, toinen hanhikuvio, toinen joku sen tapainen, mitkä molemmat lunastin.

Toimitin tutkimuksia myös Vagajoella, Vienajoesta W, ja tapasin sikäläisillä gorodistseillä samallaisen kulttuurin jätteitä; saviastiat esim. olivat aivan yhdenkaltaiset.

Näiden erilaisten muinaisjäännösten nojalla ja etenkin lukuisista kiinteistä muinaisjäännöksistä, jotka suurin piirtein ovat yhdenaikuiset, näemme, että Arkangelin läänin keskiosat ovat olleet hyvinkin tiheästi asutetut ja kaikesta päättäen saman tai samanheimoisien kansan hallussa. Muinaislöydöt alueelta itään ja länteen todistavat, että sillä on ollut tärkeä välittäjäasema: lännenpuolelta, Suomesta, etenkin sen pohjoisosista, on tavattu melko joukko esineitä, jotka epäämättä ovat voineet sinne kulkeutua vain pohjoiselta Kamalta, mainiosta Permistä, vaikka välimailta löydöt vielä puuttuvat voidaksemme tarkkaan seurata kauppateitä. Varhaisemmat historian takaiset ajat syrjäyttäksemme on Suomessa tällaisia löytöjä 500-luvulta asti — Purmo, Ähtävä — ja sitte viikinkiajalta ja myöhemmin esim. Sodankylässä, Kuusamossa, Rovaniemellä y. m. Mitään sellaisia rikkauksia ei kuitenkaan vielä ole löydetty, joita on tavattu Suur-Permissä, jossa merkilliset hopeamaljat ja kuvaukset kertovat meille kaupasta Sassanidilaisvallan pesäpaikkaan, Baktriaan, vieläpä Indiaan ja muille buddalais-alueille. Tämä liikeyhteys näkyy olleen mahtavimmillaan 500—700 luvuilla. Sen jälkeen Bolgarin kauppakaupunki Kama-joen suussa näkyy anastaneen kauppakeskusaseman.

Kootkaamme taas yhteen ne tulokset, mihin nyt olemme tulleet: Viena-joen vesistöillä asuu 1000—1300-luvuilla suomen-sukuinen (karjalainen?) tschuudikansa, joka on novgorodilaisten vaikutuksenalainen. Heistä itään Permalaisvalta, joka ei suinkaan ole ollut tschuudikansalle vieras. Pohjoisesta saapuvat »Vinajoelle»

skandinavit, osaksi ennen niitä aikoja, joista nyt oli puhe, osaksi sen kestäessäkin (v. e. n. 1222). Novgorodien emme kuule puhuvan tässä yhteydessä viikingeistä emmekä päinvastoin viikinkien novgorodilaisista bjarmien maassa.

Ovatko bjarmit ja savolotsilais-tschuudit sama kausa? Kysymykseen vastaa äsken kieltävästi venäläinen tutkija, Moskovan Arkeologisen laitoksen professori S. K. Kusnetsoff,¹⁾ joka on kysymystä monipuolisesti käsitellyt, ja tarkkaan tehnyt selkoa eri tutkijain mielipiteistä. Hän on ensinnäkin jyrkästi sitä mieltä, että Perm ja Bjarmaland eivät ole missään tekemisissä toistensa kanssa, ja että Kondakoff, joka viimeksi niin väittää teoksessaan Ruskija Drevnosti, on aivan erehtynyt (es. m. t. s. 83), ollen Kusnetsoff siinä oikeassa, vaikka hän ei näy lainkaan olevan selvillä Permin kaupasta ja merkityksestä (s. 88—93).

Mitä tulee viikinkien Bjarmiaan Nordkapista itään, niin Kusnetsoff ei suinkaan kiellä sellaisen olemassa oloa jossain, mutta hän huomauttaa mitenkä koko saagojen antama kuva on tarumainen ja miten siihen on liittynyt erilaisia piirteitä. Selvin on Ottarin taru, ja sen mukaan tullaan paikkaan nähden 4 päivän matka Nordkapilta = Vardö, ja 5 päivän purjehdusmatka Vardöstä itään = jonnekin Muurmanin rannikolle. Tämän seudun hyväksyy Kusnetsoff puolestaan muinaiseksi Bjarman maaksi. Tätä merkittävältä tuntuvaa väitettään tukee kirjoittaja monella tapaa. Tutustukaamme niihin syihin.

Ottar purjehti Nordkapista 4:ssä päivässä Varanger-vuonolle, Vardöhön, sanoo Kusnetsoff, ja Varangervuonosta 5 päivässä sen joen suulle jossa hän tapasi beorminsa. Nyt kulkevat nopeimmat höyrylaivat Varangerista Vienajoen suulle Arkangeliin 6 päivässä. Ei voi ajatella että Ottar olisi suorittanut tämän matkan nopeammin, vallankin kun tietää, että hän on ollut oudoilla vesillä, ja että hän oman kertomuksensa mukaan purjehti aina pitkin rantoja. Jos hän olisi purjehtinut aivan avoimella merellä, kuten hänen olisi täytynyt tehdä päästäkseen Valkean meren eteläpuolelle, ei hän suinkaan olisi jättänyt siitä kertomuksessaan mainitsematta (s. 8). Viimemainittu pitää paikkaansa myös Torerin ja Karlin retkeen nähden (s. 22). Siitä myös nähdään, että matka Vardöstä Vinajoelle on ollut lyhyt, koska siitä ei kertomuksessa lähemmin

¹⁾ С. К. Кузнецовъ: Къ вопросу о Біарміи (Этнографическое обозрѣніе LXV—LXVI) Москва 1905. 95 sivua.

mitään selkoa tehdä. Ainoa paikka, joka sillä välimatkalla mainitaan — Gandavik, on epäselvä, eikä voi olla nykyinen Kantalahti missään tapauksessa. Paluumattkakertomuksesta päättäen ei se ole voinut olla Kuolan niemimaan eteläpuolella.

Kusnetsoff huomauttaa, miten omituista on, että Torer niin tarkkaan tuntee bjarmien uskonnolliset ja hautaustavat, jotka kumminkin ovat viimeiset, mihin muukalainen voi tarkkaan tutustua vieraassa maassa. Hän sen vuoksi otaksuu, että koko tuo osa kertomusta on myytti, on Torerin keksintöä ja sadun tekemää retken kaunistukseksi. Kaikki se mitä Torer noista tavoista kertoo, on näet suomalaisille heimoille vierasta ja suorastaan lappalaista (s. 22—23), joihin Torer hyvin voi tutustua kotipaikoillaan. Voimme tässä yhteydessä muistaa, miten J. Krohn sanoo epäilyksiään Suomen suvun pakanallisessa jumalanpalveluksessaan s. 15 ja 26 bjarmien »temppekirakennuksesta» ja sen »rikkaudesta.» — Kun Torerin sadussa kerrotaan, että Vinajoen varrella oli korkeaa metsää, niin voitaisi sanoa että tämä tekee aivan mahdottomaksi otaksuman pitää Muurmanin rannikkojen jokia Vinajokena, mutta Kusnetsoff todistaa että se vasta-argumentti ei ole oikea. Vieläpä Nordkapin luona on Nordenskjöld löytänyt suosta suuria puunkantoja, joten ilmanala selvästi on ollut ennen lämpimämpi. Ja juuri se taas että ilmasto nyt on muuttunut koleaksi ja jäiseksi, selittää miten ent. rikasasukainen Bjarmia nyt on autiota ja kuollutta. Olihan varakkuutta ennen Grönlannillakin, joka 1100—1400 luvuilla oli lämmin ja kukoistava maa, mutta jonka lämpö määrä sitte yhtäkkiä aleni, niin että sen entinen kukoistus nyt on perin pohjin hävinnyt, kuin Golf-virta muutti suuntaansa (s. 24).

Kusnetsoff ei myös mitenkään voi tunnustaa vanhan Bjarmalandin rikkautta. Suoranaiset historialliset lähteet eivät niistä puhu, muinaislöydöt ovat ääneti ja vanhimmat historialliset kuvaukset eivät vielä mitään tiedä Bjarman maan muinaisesta suurkaupasta. Kusnetsoff väittää että se alkaa esiintyä vasta 1700-luvun alulla, tuo myytti Bjarmalandin Indian ja Aasian kaupasta, ensi kerran Henr. Vangertin teoksessa *Chronica Slavorum*. Häntä noudattavat siinä O. v. Dalin, Geijer y. m.

Yhtenä hyvin tärkeänä väitteenä on siteramallemme kirjoittajalle se tosiasia, että skandinavisia helposti tunnettavia muinaiskaluja ei ole ainoatakaan Vienajoelta löydetty. Se on kyllä tärkeä seikka, mutta toiselta puolen, emmehan tunne muuta kuin nimeksi

muullaisiakaan muinaisjäännöksiä tuolta seuduin, eikä ole mitään pienintäkään syytä siitä huolimatta väittää näitä seutuja tällöin asumattomaksi. Muinaistutkijan kuokka ja lapio eivät vielä ole ryhtyneet paljastamaan löytöjä.

Kusnetsoff kyllä tunnustaa että Muurmanninkaan rannikolta ei ole irtonaisia löytöjä. Mutta siellä on suuri joukko jatulintarhoja, joita koskaan ei ole tutkittu, ja jotka kyllä voivat antaa vastauksen muinaisen Bjarmian olemassaolosta, sen Bjarmian, jota Kusnetsoffkaan ei kiellä. Mutta Bjarmia Vienajoen ja Suur-Perman maassa on »valeheijastus (миражъ), tieteellinen utukuva, josta jo on aika kerta kaikkiaan lakata puhumasta» (s. 95).

Jokohan niin olisi? Tarkastakaammepa Kusnetsoffin perusteluita ja hänen väitteittensä mahdollisuutta.

Ensinnä kysymys Ottarin retkestä. Ainoa kumoamaton seikka Kusnetsoffin väitteissä on se, että sadut todellakaan eivät puhu mitään avoimella merellä purjehtimisesta. Mutta minkä vuoksi on se matka, joka suoritettiin WNW tuulella, ulotettu Nordkapista vain Vardöeseen, vaikka siitä paikasta, johon 4:ssä päivässä Nordkapilta saavuttiin, sanottiin rannan kääntyvän suoraan *etelään* — siis Kuolan niemimaan kärki — (minkä K. kevyesti jättää mainitsematta, s. 7). On aivan mielivaltaista menetellä niinkuin K. tekee. Jos Nordkap-Vardö matkaan kului 4 päivää, on loppumatka todellakin mahdoton suorittaa 5:ssä. Mutta päinvastaisessa tapauksessa on tuloskin toinen, olkoon että Ottarkin olisi saapunut Vienajoelle, tai Varzuga-joelle Kuolan niemimaan etelärannalla, kuten norjalainen G. Storm väittää kirjoituksessaan Norjan Maantieteellisen Seuran Aarbigissa v. 1893—94.

Torerin kertomuksessa bjarmien uskonnollisista tavoista on kyllä paljo liioittelua — se on epäilemätöntä, ja ollee siinä kylläkin lappalaisia piirteitä, mutta ei ole kumma, että Torer tunsi jossain määrin paikallis-bjarmilaisiakin, sillä hän ei tunnu olleen ensi kertaa Vienajoen suulla.

Myöskään Kusnetsoffin suuri teoria Muurmannin rannikon bjarmalaisuudesta viikinkiajalla tuskin ollee puolustettavissa, sillä geologisesti ei voitane väittää, että se tällöin olisi ollut lämpimämpää kuin nyt. Grönlannin asutuksen ja kukoistuksen häviäminen ei riippunut ilmanalan vaihtumisesta, vaan uusista tulokkaista, eskimoista, jotka hävittivät aijemman norjalaisasutuksen. Ja esim. Nordisk Familjebok ei tiedä mitään siitä että ilmanala Grönlannissa olisi muuttunut historiallisella ajalla.

Jos siis taru Bjarmalandista on »valeheijastus», eivät ainakaan Kusnetsoffin esittämät syyt sitä siksi todista. Ja Muurmanin rannikon pienet joet tuskin edes ovat pystyneet muodostamaan asutuskeskuksia, ilman omaa vesistöä ja niiden suomia kauppateitä kun ne ovat.

Meille pistää sen sijaan silmiin pari muuta havaintoa. Skandinavien Bjarman matkat loppuvat 1200-luvun alussa ja juuri näihin aikoihin on vanha Perma-Bolgarin ja kai Perma-Vienankin kauppa loppu. Tattarilais-mongolilainen valloitus ja ies sulkevat vanhat kauppaväylät. Pohjois-Venäjän kauppa keskittyy yksistään sen luoteiskulmaan, Novgorodiin, ja se epäilemättä selittää Vienan vaipuvan aseman. Ehkäpä sikäläinen asutuskin — karjalaiset, joiden koti- ja tukipaikka oli ollut Onegajoella ja sen vesistöllä sekä Vagajoella, siirtyy sen johdosta lännempään. Kun Jäämeren kauppa kadottaa merkityksensä, tulee sijaan Itämeren, ja kauppiaskansa — Karjalaiset — on kauppaväylistä riippuva. Tiedämmehän, miten Suomen Karjalan löydöt alkavat vasta 11—12—1300 luvuilla ja ovat hämmästyttävän rikkaat, ilman ainakaan toistaiseksi tunnettua paikallista esikultturia. Olisiko Karjalan pääasiallinen asutus vasta tänä aikuista?

On luonnollista että skandinaviset viikingit eivät käyneet Bjarmassa ainoastaan vesitse, vaan että maitse Pohjanmaan poikitse on käynyt paljo käytetty kauppatie. Ei niin ollen ole kumma, että on tavattu tämän aikuisia skandinavisia esineitä Kuusamossa, Kajaanissa, Kuolajärvellä ja muualla. Ja skandinavinen sadusto kertookin tuhka tiheään tapalituneista retkistä Ruotsista Suomen puolelle ja Kainuun maahan. Norjalainen tutkija Hansen väittääkin teoksessaan *Oldtidens Nordmaend* että bjarmit, kainulaiset ja skridfinnit ovat samaa kansaa, vaan eri nimisinä. Hän kyllä otaksuu että nuo nimitykset eri aikoina eivät suinkaan aina vastaa samaa kansaa vaan ovat periytyneet kansasta toiseen, mutta onko tuo käsitys oikea, siihen meillä ei ole tilaisuutta tällä kertaa kajota.

Ei liene syytä epäillä — herra Kusnetsoffin teoksesta huolimatta —, että bjarmit ja savolotskaja tschudj ovat samaa kansaa. Ei ole myöskään syytä epäillä etteivätkö ne olisi olleet osallisia Perman mahtavassa kaupassa, mutta meidän on kuitenkin tunnus-tettava, että skandinavisten satujen kertomuksissa Bjarman suurista rikkauksista on paljo mielikuvituksen luomaa. Eikö meidän maassa joku voisi ottaa tutkiakseen perinpohjin vanhan Bjarman

asemaa ja muinaisuutta? Se sen ansaitsisi, samalla kun se itse olisi mainio tutkimusaihe.

Bjarmalantia on lyhyesti käsitelty *Suomen* eri historiateoksissa — Reinin, Yrjö-Koskisen, Schybergsonin, Forsströmin — ja muinaistieteellisissä julkaisuissa. M. A. Castrén ja J. R. Aspelin ovat sitä selvittäneet useissa tutkielmissaan, ja viimeainittu on koonnut yhteen löytyvät muinaistiedot kirjoitukseensa Karjalan kirjassa. Aikanaan julkaisi J. W. Calamnius kirjoitelman Finnarne i Bjarmaland Joukahaisen V:ssä vihossa. Vielä varemmin, jo 1784 julkaisi Porthan kriittisin muistutuksin käännöksen Ottarin matkasta Ruotsin Vitterhets Akademiens Handlingar'issa, osa VI. *Ruotsalaiset* uudemmat historioitsijat ovat Bjarman jättäneet syrjemmälle, mutta sen sijaan on kysymys luonnollisesti ollut *norjalaisia* lähempänä, ja etenkin Much varemmin ja nyt Hansen ovat siihen huomiota kiinnittäneet. *Venäläistä* kirjallisuutta on selostanut Kusnetsoff useasti puheenaollessa kirjassaan.

